

and tasks can be solved by means of ICT and e-learning environment. The authors describe the experience of organizing management practices of future education managers during the spread of coronavirus infection (COVID-19). For an objective assessment of managerial competence, the authors propose current testing, competence testing for final certification, questionnaires after managers' practice.

Key words: managerial competence, education manager, distance learning, online classes, ICT, electronic educational environment, virtual board, Google Meet.

УДК 37:316.48(07)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.79.2.30>

Стинська В. В., Яцишин З. М., Кліщ І. П.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ВИЩІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

Розглянуто проблему реалізації компетентнісного підходу у вищій професійній освіті. Встановлено, що саме компетентнісний рівень дає можливість фахівцю виконувати посадові обов'язки високопрофесійно, творчо, інноваційно, тому компетентнісний підхід є безперечною перевагою перед іншими традиційними та інноваційними підходами.

Визначено, що фахові компетентності – це сукупність різних видів компетентностей (предметна, дидактична, методична), психологічна, аутопсихологічна, комунікативна, управлінська, проєктивна, рефлексивна, соціальна, конфліктологічна, фасилітаційна, дослідницька, іншомовна, інформаційна тощо), які покликані забезпечити здатність викладача ЗВО до вирішення поставлених завдань у професійній сфері.

Виокремлено універсальні проблеми реалізації компетентнісного підходу у ЗВО, такі як відсутність практичної професійної підготовки у більшості науково-педагогічних працівників; нестача на кафедрах необхідного матеріально-технічного забезпечення для формування й закріплення необхідних компетенцій; низький рівень вирішення складних професійно-педагогічних проблем, які вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок на міждисциплінарному рівні; недостатня кількість баз практик; відсутність прямого замовлення у ЗВО від роботодавців на підготовку фахівців; недостатній рівень співпраці ЗВО і роботодавців у питаннях моніторингу потреб у молодих фахівцях; низький рівень фінансування.

Зроблено висновок, що компетентнісний підхід у вищій професійній освіті переміщує акценти з процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок в аспект формування й розвитку у студентів здатності практично діяти й творчо застосовувати набуті знання і досвід у різних ситуаціях.

Ключові слова: компетентність, компетенція, компетентнісний підхід, вища професійна освіта, Україна.

В умовах реформування вищої професійної освіти в Україні сучасна парадигма педагогічної освіти передбачає підготовку висококваліфікованого компетентного фахівця, конкурентоспроможного на ринку праці, який досконало володіє фаховими компетентностями і орієнтується в суміжних сферах діяльності; здатний генерувати, аналізувати та узагальнювати складну інформацію; систематично й критично мислити; приймати рішення; бути креативним, адаптованим та гнучким до нової інформації; ідентифікувати та вирішувати реальні життєві проблеми; готовий до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності; здатний до ефективної роботи за фахом на рівні світових стандартів. Це актуалізує насамперед питання компетентнісного підходу в ЗВО, що передбачає поліпшення взаємодії ЗВО з ринком праці, підвищення професіоналізму молодих фахівців, оновлення змісту, методології та середовища навчання.

Огляд психолого-педагогічної літератури показав, що на сучасному етапі сутність компетентнісного підходу в освіті досліджували Н. Бібік, І. Зимня, Н. Кузьміна, М. Нечаєв, Н. Фоменко, С. Фурдуй, І. Холковська, А. Хуторський, О. Шевцова та інші науковці. Отже, у зв'язку з відсутністю стандартів вищої освіти з більшості спеціальностей можна стверджувати, що компетентнісна парадигма у вищій школі перебуває на стадії розроблення, а теоретичне обґрунтування компетентнісного підходу нині однозначно не оформлено, адже зафіксувати сталий набір компетентностей доволі складно.

Мета статті полягає в осмисленні сутності компетентнісного підходу у вищій професійній освіті щодо підготовки майбутніх фахівців у ЗВО.

Методами дослідження є системний теоретичний аналіз, синтез та узагальнення науково-педагогічної і спеціальної літератури.

Відповідно до Закону України "Про вищу освіту", метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових (творчих, мистецьких) професійних і загальних компетентностей, які необхідні для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань. Отже, наш науковий пошук засвідчив, що після закінчення навчання у ЗВО випускник може бути на різних рівнях готовності щодо виконання функціональних обов'язків.

1) Перший рівень – елементарна готовність випускника ЗВО до виконання посадових зобов'язань (відсутність практичних умінь та навичок за наявності теоретичних знань).

2) Другий рівень – здійснення фахівцем роботи на функціональному рівні за готовими розробками (орієнтирами), конкретними технологіями без належного творчого пошуку.

3) Компетентнісний рівень – готовність фахівця до високопродуктивної, креативної праці, де однією зі складових частин є науково-дослідницька компетентність [3, с. 15].

Отже, саме компетентнісний рівень дає змогу перемістити акценти зі знаннєво орієнтованого компонента на набуття цілісного досвіду вирішення освітніх проблем, виконання ключових функцій та соціальних ролей. За переконанням С. Фурдуя [8, с. 487], компетентнісний підхід у вищій професійній освіті не зумовлює інформованість студента, а сприяє розвитку умінь вирішувати проблеми, які з'являються; передбачає організацію управління освітнім процесом; дає можливість здійснювати науковий аналіз і синтез практичного досвіду педагогічної діяльності; прогнозувати, планувати очікувані результати діяльності; створювати сприятливі умови для розвитку, саморозвитку особистості; розробляти, впроваджувати нові технології; вибирати найоптимальніші технології, методи, прийоми задля досягнення успіху у професійній діяльності.

Таким чином, компетентнісний підхід дає можливість фахівцю виконувати посадові обов'язки високо-професійно, творчо, інноваційно, що є його безперечною перевагою перед іншими традиційними та інноваційними підходами.

Узагальнення наукових досліджень дає змогу стверджувати, що всередині компетентнісного підходу виділяються два базових поняття, таких як “компетенція” (розглядається як сукупність якостей особистості, узагальнених інтелектуальних, професійних, комунікативних, методологічних, світоглядних та інших умінь) і “компетентність” (динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, яка визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність).

Отже, якщо компетенція трактується як певна норма, вимога до підготовки фахівця, то компетентність розглядається як оцінка досягнення (або недосягнення) цієї норми.

Згідно з Методичними рекомендаціями щодо розроблення стандартів вищої освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України від 1 червня 2017 року № 600 (у редакції Наказу Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2017 року № 1648)) розрізняють компетентності інтегральні, загальні і спеціальні (фахові, предметні) [4].

1) Інтегральна компетентність – узагальнений опис кваліфікаційного рівня, який виражає основні компетентнісні характеристики рівня щодо результатів навчання та/або професійної діяльності.

2) Загальні компетентності – універсальні компетентності, що не залежать від предметної галузі, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача вищої освіти в різних галузях та для його особистісного розвитку.

3) Спеціальні (фахові, предметні) компетентності – компетентності, актуальні для предметної галузі та важливі для успішної діяльності за певною спеціальністю.

Отже, саме фахові компетентності притаманні фахівцю певної професії, вони є базовою характеристикою діяльності фахівця, що включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти й має головні суттєві ознаки, такі як мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності і критичність мислення.

Викладач ЗВО виконує різні функції та здійснює різні види діяльності, кожен з яких потребує певних мотивів (прагнення виконувати певний вид діяльності, ставлення до цього як до професійної цінності, удосконалення у цьому виді діяльності), знань (про специфіку цього виду діяльності), відповідних якостей і вмінь (здатність здійснювати відповідну діяльність). З огляду на це багато зарубіжних і вітчизняних учених (К. Віаніс-Трофименко, М. Жалдак, І. Зязюн, О. Локшина, Н. Ничкало, О. Овчарук, О. Пометун, В. Пелагейченко, А. Хуторський, О. Савченко, С. Сисоєва, О. Семенов) у структурі фахової компетентності виділяють окремі її види, які відповідають функціональному складу науково-педагогічної діяльності викладача, а саме педагогічну (предметна, дидактична, методична), психологічну, аутопсихологічну, комунікативну, управлінську, проєктивну, рефлексивну, соціальну, конфліктологічну, фасилітаційну, дослідницьку, іншомовну, інформаційну. Коротко розглянемо кожен з них.

Педагогічна компетентність.

Предметна компетентність викладача визначається як теоретико-практична готовність до викладання предмета (вміння аналізувати, синтезувати, узагальнювати інформацію; викладати навчальний матеріал лаконічно, послідовно, переконливо, системно).

Дидактична компетентність викладача визначається як пізнавально-теоретична готовність до здійснення освітнього процесу (вміння структурувати навчальний процес; оптимально відбирати методи, прийоми та засоби навчання тощо).

Методична компетентність викладача проявляється в його поінформованості, використанні різних освітніх технологій, методів і засобів навчання, розробленні дидактичних матеріалів тощо.

Психологічна компетентність викладача визначається як готовність до професійно-особистісного розвитку, співпраці з колегами та слухачами.

Комунікативна компетентність викладача визначається рівнем і стилем спілкування, виступає необхідною умовою особистості, професійної та громадської діяльності.

Управлінська компетентність викладача визначається як здатність приймати, організовувати та реалізовувати управлінські рішення й контролювати освітній процес та власну професійну діяльність для досягнення прогнозованого результату.

Проективна компетентність викладача полягає у здатності до розроблення, визначення та втілення освітніх проєктів, аналізу партнерських відносин, ділового співробітництва, передбачення наслідків професійної та особистої діяльності.

Рефлексивна компетентність викладача полягає у здатності аналізувати результати власної діяльності та скеруванні зусиль на її удосконалення тощо [7, с. 157–158].

Соціальна компетентність – це комплекс особистісно-психологічних технологій взаємодії особистості з навколишнім соціальним середовищем (принциповість, уміння відстояти власну думку, протистояти небажаному впливу, толерантність, уміння пристосовуватися, ефективно діяти в постійно змінних соціальних умовах, збереження пропріуму, вміння рахуватися із соціальними нормами та правами інших людей тощо) [6, с. 112].

Конфліктологічна компетентність викладача – здатність педагога використовувати спеціальні психолого-педагогічні знання, уміння та навички поведінки у конфліктних ситуаціях, а також здатність до попередження цих ситуацій в освітньому процесі вищої школи [6, с. 104].

Аутопсихологічна компетентність викладача передбачає усвідомлення особистістю власних індивідуальних особливостей, уміння особистості розвивати і застосовувати власні психічні ресурси; спроможність набувати, закріплювати, контролювати, корегувати знання, вміння, навички щодо розвитку самопізнання, саморозуміння, самооцінювання, саморегуляції, самоздійснення, самоефективності тощо [9, с. 115].

Іншомовна компетентність викладача – здатність і готовність здійснювати міжкультурну та міжособистісну комунікацію як у професійній діяльності, так і для самоосвіти й саморозвитку особистості педагога на основі сформованого комплексу компетентностей, що складається з лінгвістичної, комунікативної, дискурсивної, соціокультурної, стратегічної та лінгво-інформаційної складових частин [6, с. 92].

Фасилітаційна компетентність викладача – інтегративне особистісне утворення викладача ЗВО, що відображає рівень його здатності і готовності до стимулювання розвитку особистісного потенціалу студентів як суб'єктів когнітивної діяльності за рахунок особливого стилю їх взаємодії [6, с. 118].

Дослідницька компетентність викладача – це інтегративне динамічне утворення особистості, яке характеризується знаннями в галузі здійснення педагогічного дослідження, ставленням до цього виду педагогічної діяльності, вміннями здійснювати цей вид педагогічної діяльності й досвідом творчого використання у вихованні та навчанні студентів інформації, отриманої під час дослідження [6, с. 37].

Інформаційна компетентність викладача – уміння використовувати нові технології для роботи з інформацією, здійснювати аналітико-синтетичне опрацювання інформації, вирішувати інформаційно-пошукові завдання, використовуючи бібліотеку як інформаційно-пошукову систему [6, с. 25].

Згідно з дослідженням Л. Карпової, структурними компонентами фахової компетентності є такі три сфери:

- мотиваційна (мотиви, настанови, орієнтації, спрямованість), яка забезпечує сформованість загальнокультурної, особистісно-мотиваційної та соціальної компетентності;
- предметно-практична (операційно-технологічна), що сприяє розвитку певних підвидів професійної компетентності, а саме методологічної, практично-діяльнісної, дидактико-методичної, спеціально-наукової, економіко-правової, екологічної, інформаційної, управлінської, комунікативної;
- сфера саморегуляції, що розвиває психологічну компетентність та аутокомпетентність [2, с. 10–11].

Згідно з дослідженням І. Холковської, Т. Ісаєва у структурі професійної компетентності виділяє такі складові частини, як адаптаційно-цивілізаційна, соціально-організаційна, предметно-методична, комунікативна, ціннісно-змістова. І. Бех, К. Віаніс-Трофименко, В. Крижко, І. Міщенко, Є. Павлютенков, І. Черемис та інші науковці виділяють мотиваційно-ціннісний, змістовий, діяльнісний, особистісний і дослідницько-рефлексивний елементи [6, с. 17].

Отже, професійна компетентність – це сукупність різних видів компетентностей, які покликані забезпечити здатність викладача ЗВО до вирішення поставлених завдань у професійній сфері.

Таким чином, як зазначає І. Холковська, професійно компетентним є викладач ЗВО, який успішно вирішує завдання навчання й виховання, готує для суспільства випускника зі сформованими професійними компетентностями; задоволений професією; відкритий для постійного професійного зростання; збагачує професійний досвід особистим творчим внеском; соціально активний у суспільстві; систематично підвищує професійну культуру та педагогічну майстерність; готовий до якісної оцінки своєї праці [6, с. 13].

Отже, ЗВО зустрічаються з різними проблемами реалізації компетентнісного підходу, серед яких слід назвати відсутність практичної професійної підготовки у більшості науково-педагогічних працівників; нестачу на кафедрах необхідного матеріально-технічного забезпечення для формування й закріплення необхідних компетенцій; низький рівень вирішення складних професійно-педагогічних проблем, які вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок на міждисциплінарному рівні; недостатню кількість баз практик; відсутність прямого замовлення у ЗВО від роботодавців на підготовку фахівців; недостатній рівень співпраці ЗВО і роботодавців у питаннях моніторингу потреб у молодих фахівцях; низький рівень фінансування.

Висновки. Таким чином, компетентнісний підхід у вищій професійній освіті переміщує акценти з процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок в аспект формування й розвитку в студентів здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання й досвід у різних ситуаціях.

Використана література:

1. Сльникова Г. Компетентнісний підхід до моделювання професійної діяльності керівника ВНЗ. *Теорія і методика управління освітою*. 2010. № 4. URL: <http://tme.uomo.edu.ua/docs/4/10elneel.pdf>.
2. Карпова Л. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2004. 27 с.
3. Мальчикова Д., Карташова І. Методика викладання фахових природничих дисциплін у закладі вищої освіти. Херсон, 2019. 100 с.
4. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 1 червня 2017 року № 600 (у редакції Наказу Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2017 року № 1648). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/proekty%20standartiv%20vishcha%20osvita/1648.pdf>.
5. Про вищу освіту : Закон України від 2014 року, редакція від 25 вересня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
6. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу : навчальний посібник / за ред. І. Холковської. Вінниця : Нілан ЛТД, 2017. 144 с.
7. Стинська В., Заяць Л., Яцишин З., Барила Н. Професійна компетентність – основа становлення сучасного викладача закладу вищої освіти. *Актуальні питання підвищення якості освітнього процесу* : матеріали науково-методичної конференції з міжнародною участю (Івано-Франківськ, 18 вересня 2020 року). Івано-Франківськ, 2020. С. 157–158.
8. Фурдуй С. Компетентнісний підхід у вищій школі в Україні: розробка та впровадження ідей при підготовці фахівців соціономічної сфери. *Молодий вчений*. 2017. № 3 (43). С. 485–489.
9. Шевцова О. Розвиток аутопсихологічної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери засобами акмеологічних технологій. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 2. Т. 2. С. 114–119.

References:

1. Ielnykova H. (2010) Kompetentnisnyi pidkhid do modeliuvannia profesiinoi diialnosti kerivnyka VNZ [Competency-based approach for modeling the professional activity of the HEI leader]. *Teoriia i metodyka upravlinnia osvitoiu*. № 4. URL: <http://tme.uomo.edu.ua/docs/4/10elneel.pdf> [in Ukrainian].
2. Karpova L. (2004) Formuvannia profesiinoi kompetentnosti vchytelia zahalnoosvitnoi shkoly [Formation of professional competence of a secondary school teacher]: avtoref. dys. kand. ped. nauk : 13.00.04. Kharkiv. 27 s. [in Ukrainian].
3. Malchukova D., Kartashova I. (2019) Metodyka vykladannia fakhovykh pryrodnychkh dystsyplin u zakladi vyshchoi osvity [Methods of teaching professional natural sciences in higher educational institutions]. Kherson. 100 s. [in Ukrainian].
4. Metodychni rekomendatsii shchodo rozroblennia standartiv vyshchoi osvity (2017) [Methodical recommendations for the development of standards of higher education]: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 1 chervnia 2017 r. № 600 (u redaktsii nakazu Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 21 hrudnia 2017 r. № 1648). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/proekty%20standartiv%20vishcha%20osvita/1648.pdf> [in Ukrainian].
5. Pro vyshchu osvitu (2014) [About higher education]: Zakon Ukrainy vid 2014 r. Redaktsiia vid 25.09.2020 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
6. Profesiino-pedahohichna kompetentnist vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu (2017) [The professional-pedagogical competence teacher of higher educational institutions]: navchalnyi posibnyk / za red. I. Kholkovskoi. Vinnytsia : Nilan LTD. 144 s. [in Ukrainian].
7. Stynska V., Zaiats L., Yashchyshyn Z., Baryla N. (2020) Profesiina kompetentnist – osnova stanovlennia suchasnoho vykladacha zakladu vyshchoi osvity [The professional competence is the basis for becoming a modern teacher of higher educational institutions]. Materialy naukovo-metodychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu “Aktualni pytannia pidvyshchennia yakosti osvitnoho protsesu”. Ivano-Frankivsk, 18 veresnia 2020 r. S. 157–159 [in Ukrainian].
8. Furdui S. (2017) Kompetentnisnyi pidkhid u vyshchii shkoli v Ukraini: rozrobka ta vprovadzhennia idei pry pidhotovtsi fakhivtsiv sotsionomichnoi sfery [Competence approach in higher school in Ukraine: development and implementation of ideas in the training of specialists in the sphere of socionomics]. *Molodyi vchenyi*. № 3 (43). S. 485–489 [in Ukrainian].
9. Shevtsova O. (2018) Rozvytok autopsykholohichnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnoi sfery zasobamy akmeolohichnykh tekhnolohii [Development of auto psychological competencies of future socionomics specialists through application of acmeologic technologies]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*. Vyp. 2. T. 2. S. 114–119 [in Ukrainian].

Stynska V. V., Yashchyshyn Z. M., Klishch I. P. Competency-based approach in Ukrainian vocational training

The realization problem of competency-based approach in vocational training is considered here. Was detected that competency-based level allows specialist to perform position responsibilities with high professionalism, creatively and innovatively. Thus, competency-based approach prevails over others approaches.

It is determined that professional competencies are a set of different types of competencies, which are designed to ensure the ability of the teacher of HEI to solve tasks in the professional sphere. For example, here are described few types of competencies: pedagogical (subject, didactic, methodical), psychological, auto psychological, communicative, managerial, projective, reflective, social, conflictological, facilitational, research, foreign language, informational, etc.

The universal problems of realization of the competency-based approach in the HEI are allocated: lack of practical professional preparation among the majority of scientific and pedagogical workers; lack of necessary logistics for the formation and consolidation of the necessary competencies at the departments; low level of solving complex professional and pedagogical problems that require the integration of knowledge, practical skills and abilities at the interdisciplinary level; insufficient number of practice bases; lack of direct orders in the HEI from employers for training; insufficient level of cooperation between the HEI and employers in monitoring the needs of young professionals; low level of funding.

A conclusion about attention paying of competency-based approach from process of vocational knowledge, skills and abilities accumulation, to student's capability of using their skills in practice, using accumulated knowledge with creative approach and unique experience was made.

Key words: competence, competency, competency-based approach, vocational training, Ukraine.